
KRÓNIKA

DÍJTADÁS A FORUMBAN – Április 27-én a Forum klubjában ünnepélyes keretek között átadták a Híd Irodalmi Díjat Gerold Lászlónak, a Forum Képzőművészeti Díjat Penovác Endrének, valamint a Könyvkiadó regénypályázatának díját Beder Istvánnak. Az irodalmi díjasok munkáit Bányai János, a képzőművész alkotásait Bela Duranci méltatta.

Az alábbiakban közöljük Bányai János értékelését a Híd-díjas kötetről, valamint Gerold László köszönő beszédét:

A *Száz év színház*, Gerold László könyve, Szabadka város színház története 1816-tól 1918-ig. A szerzőnek a feltárt levéltári adatokra épített, megalapozott feltételezése szerint az első színjátszó vándortársulat 1816-ban léphetett Szabadka közönsége elé. 1918-ban pedig megszűnt az itteni intézményes magyar színjátszás. Mi történt az eltelt száz év alatt, Ezt a kérdést válaszolja meg a *Száz év színház*. Gerold László három fejezetre („felvonásra”) osztozza az évszázados történetet, az „alapozás”, a „színházépítés” és a „művészet és szórakozás” című fejezetekre. Mégsem a száz év történetének színházi evolúcióját írta meg, bár ezt is megtehetné volna, mert megszakításokkal tarkított történet ez ugyan, de mindenképpen felélel. Hiszen a kezdetben csak néhány estére vendégszereplő vándortársulatoktól a később állandósult társulatokig jut el ez a fejlődési ív. Az éppen csak átrendezett kávéházi játéktértől a kőszínházig. A kezdeti dilettáns vállalkozásoktól az összetett művészi feladatok vállalásáig. S végül még a szórakozatóipart űző színházig is. Mindezek alapján Gerold László megrajzolja ugyan a színház életének ezt az ívét, de

munkájának hangsúlyait a színház történet összetettebb értelmezésére teszi.

A színház ugyanis Szabadka életrajzának itt vizsgálta száz évében a város művelődési életének, városiasodásának, polgári arculata kialakulásának nemcsak függvénye, hanem mozgatója és ösztönzője, hiszen évről-évről következő, kihagyásokkal tarkított története során a szabadkai színjátszás művelődési igényeket teremtett, világképet alakított, szemléletet formált, és ezzel a szellem felszabadulásához vezetett. Gerold László színház története nem hagyományosan vett intézménytörténet. Ezzel együtt, de ezen túlmenően művelődés- és szellemtörténet. Gerold bebizonyította hogy a színház Szabadkán művelődési hagyományokat teremtett, s ma – ha legyőzhető még a tájékozatlanságuk folytán örökkösen mindent mindig előlről kezdők lapos fölénye – erre a hagyományra nemcsak – színházat vagy színházi kultúrát lehet építeni, hanem művészeti és művelődési tudatot is. Mert a *Száz év színházban* feltárt kulturális és szellemi hagyomány kisugárzása, ha ezt a sugárzást nem akadályozzák kicsinyesen, útbaigazító szempontokat tartalmaz kultúránk és méltóságtudatunk megalapozásához. Múltunk történetének egy jelentős fejezetét tárta fel tehát Gerold László. Szándékosan nem azt mondtam, hogy színházi vagy művelődési vagy művészeti múltunk fejezetét. Mert ami ebben a könyvben a tudományos kutatás eredményeként elfelejtett színgazdátok és múlt századi nagynevű színészek felelevenítése, az egykori közönség, az örökös páholybérlok meg a földszint és a karzat népe arculatának, érdeklődésének, szellemi színvonalának

leírása, egykori színikritikák gondolatmenetének újraértékelése, színügyi bizottságok döntéseiből és jegyzőkönyveiből kikövetkeztett igénylista, régi színlapokról leolvasott előadások rekonstrukciója és a változó műsorrétegek pontos értelmezése, mind Gerold László jelentős teljesítményének bizonyító érve, de egyúttal a közösségi önbizalom kezdeményezése, és a kisebbségi kulturális önértékelés alapjainak megerősítése, mert a múltra emlékezett, a múlt értékeit tárja fel és nyújtja át tartalomnak a mai önismeret számára. Ilyenformán Gerold László könyve értelmiségi feladatvállalás és cselekedet egy időben. Az értékek feltárása és megőrzése az értékeremtés szándékával; kell-e ennél különb értelmiségi vállalkozás?

Van még egy rendkívül fontos eredménye Gerold László könyvének. Szinte egyetlen szót sem szól a *Száz év színházban* arról, hogy Szabadkán a vizsgált száz év története során máig élő hagyomány született. Mégis éppen e születés leírása a könyv legfontosabb „felvonása”. Nem tudom ezt másképpen megmagyarázni, csak úgy, ha idézek egy szakaszt Jorge Luis Borges Az argentin író és a hagyomány című esszéjéből: „Néhány napja egy különös adatra leltem, amely megerősíti, hogy a honi jellegre valóban ügyelő művészet eltekinthet – és el is tekint – a *couleur locale* használatától; Gibbon *A római birodalom hanyatlásának és bukásának története* c. munkájában akadtam rá. Szóvá teszi a szerző, hogy a legjellegzetesebb arab könyvben, a *Korán*ban nincsenek tévők; nekem pedig az a véleményem, hogyha bármi kétség felmerülne a *Korán* hitelességét illetően, a tévők hiánya önmagában is elég bizonyíték volna, hogy arab mű. Mohamed a szerzője, Mohamed pedig, lévén, hogy arab volt, ugyan honnan tudta volna, hogy a tevé sajátosan arab állat; a tévők az ő szemében a valósághoz tartoztak, így nem keltettek figyelmet; egy csalónak, turistának vagy arab nacionalistának ellenben első dolga lett volna, hogy minden oldalt telezsúfol tévékkel, tevékáránokkal, ám Mohamednek, arab lévén, nem volt miért aggódnia: tudta, hogy a tévők nélkül is lehet arab. Azt hiszem, mi, argentinok is példát vehetnénk Mohamedről: higgyük el, hogy *couleur locale* nélkül is lehetünk argentinok.”

BÁNYAI János

Amióta tudatosult bennem, hogy Híd-díjjal illetett könyvemnek hála, ide kell állnom, s önigazolásul mondanom kell valamit, talán éppen – ahogy kivételes pillanatokban szokás – vallomást tenni, azóta sem tudom eldönteni, hogy színháztörténeuszként szóljak-e, a könyv jellegének megfelelően, vagy színikritikusként, ahogy írástudó életem eddigi nagyobb részét éltem. Ha pedig az ember képtelen dönteni, akkor megalkuszik. Ennek engedelmeskedve kényszerülök egyszerre színháztörténeuszként és színikritikusként szólni. Kérem, nézzék el gyarlóságomat. Csakhogy lehet-e, mérül meg azonnal óhatatlanul a kétely, lehet-e, mert van-e közös nevező, amely ezt indokolja? Van. A *színház*, melyben nemcsak a történész s a kritikus találja meg helyét, hanem azok is, akik csinálják, és azok is, akik nézik.

Amikor töprengésemben idejutottam, azt hittem, megnyílt előttem az út, amelyen néhány perc alatt kényelmes könnyedséggel végigmegyek. És máris válogattam a nevek és a könyvek között, honnan idézzek a múltból, annak bizonyítására, kinek mit jelentett a szó: színház.

Egyértelművé vált, feltétlenül idéznem kellene Csokonait, aki azzal, hogy a távoli 1793. esztendőben levelet írt az első pest-budai magyar színtársulatnak, melyben tudatja, hogy a mindaddig válasz nélkül maradt négy előbbi levelét hol, kinél találhatják meg az urak, mert azokban ő nem kevesebbet közöl, mint az általa fordított tizenöt és egy eredeti komédiájának címét, egyszersmind a színház után sóvárgó, de oda be nem engedett főink sorának élén áll. Szólni kellene Kölcsey Ferencről, aki még Csokonaihoz hasonlóan játékszínnek nevezte a színházat, ám a felépítendő magyar színházért közadakozást szervező Széchenyi István kortársaként már könyörgő levél helyett a gyűlésben szólal fel, figyelmeztetve hogy a színház pártolása közügy. Nem mellőzhetem Vörösmarty Mihályt, ki első igazi színikritikusunk és első színházi elméletírónk, dramaturgiánk és a dramaturgok atyja. És nem feledkezhetek meg Petőfi Sándorról sem, ki a színházat a valóság elé tartott tükörnek tekintő Shakespeare-ről írta, hogy „egymaga fele a teremtésnek”. Ám mindennek előtt nem hagyhatom ki Kosztolányi Dezsőt, ki talán minden magyar írónál mélyebben érezte, mi a színház, amint ezerhatszázal is több könyvnapon megjelent kritikáiban, cikkeiben olvasható. Köztük abban az írásban is – Játék a porban a

címe-, melyben felidézve a padláson, „pókhálóval bevont gerendák és régi ládák között” véletlenül meglelt kis játékszínházát, fogalmazza meg, hogy ő „az igazi színházról” is a játékszínház egykoron nyújtott örömet várja, azt, hogy megmutassa „az élet és a mese végtelenségét”. Hogy játék legyen és valóság legyen, ahogy erre színház szavunk jelentéséből is következtetünk. A szín szó ugyanis nemcsak „egyfajta épület”-et jelent, amely „fedett, de oldalt nyitott”, hanem a tettet, az alakoskodik, a más, mint ami, a mímel jelentésű *színel* szóban is felismerhető. Maga a szín is utal tehát rá, hogy a színház hamis világ, de olyan, mint a valóság, ezért láthatja a színház történetész, a kritikus – meg a néző is – igaznak.

Ezzel a különös paradoxonnal az útnak ahhoz a szakaszához érkezem, amit nem lehet idézetekkel, hivatkozásokkal könnyedén megtenni.

Itt már személyessé válik a kérdés: mi a színház.

Szerepcere következik: a színház történetész helyét a kritikus veszi át.

Hogy is fogalmazzam meg röviden, egyetlen, lehetőleg hatásos mondatban, számomra mi a színház? Tudom, de... És akkor segített a véletlen. Maga a színház. Pontosabban egy színházi előadás. A revizor, ez az egyik legjobb vigjáték, amely arról szól, hogy akik hatalmaskodtak, visszaéltek helyzetükkel, csaltak-loptak, azok egyik pillanatról a másikra, a revizortól való félelmükben, attól tartva, hogy lelepleződnek s börtönbe jutnak, gyámoltalanok, gyávák, szerencsétlenek, elesettek, kiszolgáltatottak lesznek – még az is, a vidéki maffia feje, a polgármester, aki továbbra is hangos, úgy tesz, mintha nem fenyegetné őket veszély –, különösen akkor bénulnak le, amikor kiderül, az igazi revizor az, aki addig köztük volt, a nyelvüket nem ismerő idegen.

És hogy ez mennyire igaz, nemcsak színlelés, hamarosan beigazolódtott, amikor az előadás után találkoztam a szabadkai színészekkel, akik zömmel nagyon jól játszottak, amiért dicsértük is őket, ám kiderült, ők nem játszottak. Ők olyanok, mint előadásuk végén a darab alakjai. Ilyenekké tették őket. Elszomorító volt látni, ezeket az árva felnőtteket, ezeket a kismimmizett, szerencsétlen embereket, színészeket, kiknek, mint Latinovits Zoltán vallotta, „gyógyító bizonyosságot” kell adniuk a közönségnek, ám akik úgy üdvözöltek

bennünket, régi ismerősöket, mintha évek múltán dzsungelből szabadultak volna, örültek a kézfogásnak, a baráti szónak. Szinte hinni sem mertek. Félték, ki tudja, ki közöttük a titkos, az igazi revizor.

Ekkor már nem színházban voltunk.

Ez már maga volt az élet.

Találkoztam a kettő, a színlelt és az igazi valóság.

Hát ez a színház.

GEROLD László

IRODALOMTUDOMÁNYI KONFERENCIA
PÉCSETT – Paradigmaváltás (?) az 1920/30-as évek lírájában címmel irodalomtudományi konferenciát tartottak Pécssett a Janus Pannonius Tudományegyetem Irodalomtörténeti és Irodalomelméleti Tanszékének szervezésében. A mintegy huszonöt magyarországi és jugoszláviai (Bori Imre, Bányai János, Thomka Beáta, Gerold László) előadó a kérdéskör elméleti vonatkozásairól éppen úgy szövelt, mint konkrét költői életművekről, illetve pályaszakaszokról, József Attila, Illyés Gyula, Szabó Lőrinc, Füst Milán költészetének a választott korszakban lejtárszódott változásairól, sajátosságairól. A zömmel érdekes, gondolatébresztő előadások, melyek két napon át nagyszámú érdeklődő előtt hangoztak el, termékeny vitára ösztönözték a jelenlevőket. A konferencia fontos állomása lehet a magyar irodalomtörténeti és -elméleti gondolkodás szükséges változásának, az irodalmi szemlélet fokozott érvényesülésének az eddigi társadalmi és politikai szemlélettel szemben.

KIADVÁNYBEMUTATÓ ÉS -KIÁLLÍTÁS A HUNGAROLÓGIAI INTÉZETBEN – Régi, az utóbbi időben elhanyagolt gyakorlatot élesztett fel a Hungarológiai Intézet, amikor a szakma, a sajtó és az érdeklődők számára megrendezte kiadványainak kiállítását és bemutatóját. A szerkesztők és a felkért szakmabeliek rövid ismertetőket útján mintegy huszonöt kiadványt mutattak be az Intézet utóbbi néhány évének terméséből. A *Tanulmányok* című tanszéki évkönyv két és a *Hungarológiai Közlemények* négy tematikus utóbbi száma mellett az *Értekezések, monográfiák* színház történeti, nyelvészeti, néprajzi, népköltészeti, történeti, irodalmi és kapcsolattörténeti köteteiről, a jugoszláviai magyar népzene-tárról, a Vajdaság helységeinek földrajzi neveit bemutató sorozat újabb

füzetéről, a bácskai nyelvatlaszról, az irodalomtörténeti füzetekről, valamint a szinkron és visszatekintő bibliográfiákról hangzott el ismertető s tájékoztató a további kiadói tervekről. – Az intézeti kiadványok folytatásaként, külön bemutató keretében került sor a Hungarológiai Intézet munkatársainak másutt, elsősorban a Forumnál megjelent munkáinak ismertetésére.

KÉSZÜLŐ KÖNYVEK – A Tartományi Művelődési Alap évi tervének megkéséett elfogadása miatt a Forum Könyvkiadó is csak április végén véglegesíthette idei kiadói tervét, és kerülhetett sor a szerződéskötésre az őszi megjelenő könyvekre. Ezek szerint várható, hogy a második és a harmadik negyedévben a következő könyvek jelennek meg: Szeli István *Hosszú útnak pora...* és Bányai János *Utóirat* c. tanulmánykötete, Bori Imre Ivo Andrićról készült monográfiája, Jung Károly, *Barbaricum* és Papp p Tibor *Könyv* című verseskötetei, Szatmári István *Álmok és életek* és Bedler István *Szomjúság földje* c. regényei, Hódi Sándor *A nemzeti identitás zavarai* című szociografikus munkája, valamint Balázs Attila kispórái és Sebők Zoltán esszéi.

A pénzügyi kereten kívül a *Magyar Szó* szerkesztőségével közös kiadásban jelenik meg Matuska Márton *A megtorlás napjai* című riportkönyve, Csörgits József versei és Pintér Lajos *Magyarzó Pistike messéi* című szatirikus könyve.

A Kiadóban megjelenés előtt áll Tolnai Ottó *A meztelen bobóc* című képzőművészeti esszéinek gyűjteménye is.

TOLDI ÉVA SINKÓ-DÍJAS – AZ 1990. évi Sinkó Ervin Irodalmi Díjat kritikus munkásságáért és az irodalmi életben való tevékeny jelentléért folyóiratunk szerkesztője, Toldi Éva kapta. A Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézetének hagyományos díját egyhangúlag ítélte oda a Ladányi István, P. Nagy István és Radics Melinda összetételű zsűri.

ÁCS KÁROLY SZERZŐI ESTJE – Ács Károly mártán lép közönség elé, s ezért minden irodalmi estje eseménye a jugoszláviai magyar művelődési életnek. Így volt ez április

decerekán is, amikor az újvidéki Petőfi Sándor Művelődési Egyesület meghívásának tett eleget, s nagyszámú érdeklődő jelenlétében négy kritikus – Bányai János, Hornyik Miklós, Mák Ferenc és Vajda Gábor – méltatta munkásságát, valamennyien kiemelve, hogy az elmúlt négy és fél évtizedben a jugoszláviai magyar irodalomban mintha éppen az ő költészete hozott volna a legtöbbet mind poétikai, mind esztétikai szempontból.

ÚJ VICSEK-DEÁK FILM – Vicsek Károly újvidéki filmrendező nyilatkozta a Magyar Szónak, hogy kilátás nyílt Deák Ferenc Csörte című filmének megvalósítására. A film producere az újvidéki Terra Film lenne, azzal, hogy a forgatás költségei egy részét társproducerek is vállalják. A projektum megvalósítása ősze esedékes. A film forgatókönyvét egyébként a *Híd* 1983-ban közölte, majd megjelent Deák Ferenc *Árnyjátéka* című kötetében is. Egyébként a Vicsek-Deák szerzőpár eddig több sikeres filmet készített, 1974-ben a *Parlagot*, 1979-ben a *Trófea* című játékfilmet, majd 1983-ban a *Fajkutyák ideje* című tévéfilmet is.

VAJDASÁGI MAGYAR NÉPSZÍNHÁZ? – Április végén ülést tartott Szabadkán a Jugoszláviai Magyar Művelődési Társaság helyi tagozata és ezen a jugoszláviai magyar színjátszás helyzetéről volt szó, mindenekelőtt azonban a Szabadkai Népszínház magyar tagozatának sorsáról. A vitatibünön elhangzott javaslat szerint kezdeményezni kell, az 1945. évi modellhez hasonlóan, a Vajdasági Magyar Népszínház (újra) alakítását. A vitázók egyetértettek abban, hogy a VMN-nek a színházban, a szervezési formáiban kell léteznie, de teljes önállósággal, függetlenül a mostani vezetéstől és főleg Ristić igazgatótól. Alakult egy kezdeményezőbizottság, amely feladatult kapta, hogy a város meg a tartomány (ha kell, a köztársaság) illetékeseivel konzultálva dolgozza ki a VMN megalakulását előkészítő javaslatot, amit a színházi emberek parlamentje elé kell terjeszteni megvitatásra és jóváhagyásra, ezt követően pedig konkrét lépéseket kell tenni a szabadkai magyar társulat újrászervezésére és ősztől kezdődő zavartalan működésére.